

Krajský pamiatkový úrad Košice

Dom ľudový a sypanec s pivnicou

Pavlovce nad Uhom – miestna časť Ťahyňa

Návrh na vyhlásenie nehnuteľností za NKP

09/2020

Ing. arch. Pavol Hriň

KRYCÍ LIST PRE NÁRODNÚ KULTÚRNU PAMIATKU

1. NÁZOV VECI: Dom ľudový a sypanec s pivnicou
Bližšie určenie: Ľudový dom s hospodárskym objektom – sypancom s pivnicou
Zaužívaný názov: Harajdov statek
Navrhovaná objektová skladba: /1 Dom ľudový
/2 Sypanec s pivnicou

2. IDENTIFIKAČNÝ A ADRESNÝ ÚDAJ:

Obec: Pavlovce nad Uhom
Okres, kraj: Michalovce, Košický
Katastrálne územie: Pavlovce nad Uhom
Časť obce: Ťahyňa
Ulica/námestie: -
Orientačné číslo: 35
Parcelné čísla: KN-C 1729 k. ú. Pavlovce nad Uhom
Súpisné číslo: 915
Stará adresa: Tegenie 1357, Thegene 1427, Tegenye 1773, 1786, 1808, 1863 – 1913,
Tegeňa 1920 – 1948, Ťahyňa 1948 – 1960, Pavlovce nad Uhom 1960 –
súčasnosť

Určenie adresy popisom: v centrálnej časti zaniknutej obce Ťahyňa (dnes miestna časť obce Pavlovce nad Uhom), na jej západnej strane, cca 20 m JZ od miestnej komunikácie a cca 60 m JZ od miestneho gr. kat. Chrámu Najsvätejšej Trojice, na parcele č. KN-C 1729 k. ú. Pavlovce nad Uhom.

Súčasť pamiatkového územia: -

3. VLASTNÍK:

Meno a adresa fyzickej /právnickej osoby:

1. Drahomíra Harajda, rod. Hoskovcová, 25 Valley St. Delaware, New Jersey, USA (4/8)
2. Andrej Harajda (1/12)
3. Anna Harajda (1/12)
4. Ján Harajda (3/12)
5. Mária Harajda (1/12)

Adresa správcu, užívateľa:

1. Slovenský pozemkový fond, Búdková 36, 817 15 Bratislava, IČO: 17335345

Poznámka:

Podľa listu vlastníctva č. 1396 k. ú. Pavlovce nad Uhom sú aktuálnymi vlastníkmi pozemku a budov na parcele č. KN-C 1729 k. ú. Pavlovce nad Uhom Drahomíra Harajda (4/8), Andrej Harajda (1/12), Anna Harajda (1/13), Ján Harajda (3/12) a Mária Harajda (1/12). Správcom vlastníckych podielov Andreja, Anny, Jána a Márie Harajda je Slovenský pozemkový fond (6/12).

V auguste 2020 oslovil KPÚ Košice doc. Martin Javor, PhD. so žiadosťou o posúdenie jeho pamiatkových hodnôt domu ľudového a sypanca s pivnicou v Pavlovciach nad Uhom – Ťahyni. Podľa informácii, ktoré poskytol tunajšiemu úradu, dal predmetný dom ľudový postaviť v roku 1892 kočiš grófkyy Ilony Barkócziovej – Andrej Harajda za peniaze, ktoré získal

počas svojho pobytu v Amerike. Martin Javor, ktorý sa vo svojej vedecko-výskumnej činnosti venuje o. i. aj problematike vystáhovalectva, súčasne deklaroval záujem odkúpiť tak pozemok, ako aj objekty domu ľudového a sypanca s pivnicou, s tým, že v priestoroch domu ľudového plánuje zriadiť múzeum vystáhovalectva do Ameriky. Kúpna zmluva o kúpe 1/2 podielu od známej vlastníčky nehnuteľností a dotknutých pozemkov Drahomíry Harajda zo dňa 21. 08. 2020 bola podpísaná Drahomírou Harajda dňa 02. 09. 2020. Zmluva sa v súčasnosti zasiela na Slovensko. Administratívny proces prevedenia vlastníckych práv na doc. Martina Javora, PhD. by mal byť dotiahnutý v priebehu mesiaca september 2020.

4.CHARAKTERISTIKA VECI:

4.1.Charakteristika veci:

Geografická poloha :

Ťahyňa – miestna časť obce Pavlovce nad Uhom, leží vo východnej časti Východoslovenskej nížiny, na agradačnom vale Uhu, v nadmorskej výške okolo 105 m.n.m., cca 24 km JV od okresného mesta Michalovce a cca 80 km JV od krajského mesta Košice.

História sídla:

Najstaršia dochovaná písomná zmienka o obci Ťahyňa pochádza z roku 1343, avšak sídlisko tu existovalo nepochybne už pred 13., možno aj pred 11. storočím. Od 13. storočia bolo toto územie vo vlastníctve miestnych zemanov, ktorých dediči tam dokázateľne bývali v polovici 14. storočia. Miestnym zemanom patrila obec aj v priebehu 15. – 18. storočia. V období vrcholného stredoveku, v roku 1427, boli tunajšie sedliacke domácnosti zdanené od 11 port. Z uvedeného vyplýva, že v prvej polovici 15. storočia v Ťahyni stálo minimálne 12 domov. Neskôr, predovšetkým v priebehu 16. storočia, miestni sedliaci strácali užívané pozemky, iní sa odsťahovali a v dôsledku toho v druhej polovici 16. storočia v dedine už nehospodárila ani jedna sedliacka domácnosť. Pozemky zabrali miestni zemanovia, ktorí na nich s pomocou niekoľkých želiarov hospodárili. V roku 1599 malo sídlisko 5 až 6 obývaných poddanských, najmä želiarskych domov a 2 až 3 kúrie zemanov. Koncom 16. storočia bola Ťahyňa malou dedinou drobných zemanov a chudobných poddaných, ktorých neskôr ešte väčšmi ubúdalo. V roku 1715 hospodárila v dedine jedna a v roku 1720 dokonca žiadna sedliacka domácnosť, v kúriách naďalej bývali zemanovia. V 18. storočí žilo v obci maďarsky hovoriace obyvateľstvo. Na začiatku 19. storočia, v roku 1828, žilo v Ťahyni 390 obyvateľov a nachádzalo sa tu 41 domov. V sledovanom období patrila Hadik-Barkóczyovcom. V polovici 19. storočia postihla obec masívna vlna vystáhovalectva. V roku 1869 tu žilo 259 obyvateľov, na konci 19. storočia (r. 1900) mala obec 299 obyvateľov, krátko pred prvou svetovou vojnou tu žilo 222 ľudí, na začiatku druhej svetovej vojny mala obec 230 obyvateľov a po jej skončení v roku 1948 ich tu žilo 308. V roku 1960 bola obec Ťahyňa pričlenená k obci Pavlovce nad Uhom a jej súčasťou, ako miestna časť, je aj v súčasnosti.

4.2.Opis veci:

Situovanie:

Dom ľudový a sypanec s pivnicou sa nachádzajú v centrálnej časti intravilánu zaniknutej obce Ťahyňa (dnes miestna časť obce Pavlovce nad Uhom), na jej západnej strane, cca 20 m JZ od miestnej komunikácie a cca 60 m JZ od miestneho gr. kat. Chrámu Najsvätejšej Trojice, na parcele č. KN-C 1729 k. ú. Pavlovce nad Uhom.

Stavebno-historický vývoj:

Dom ľudový bol podľa ústnej tradície postavený v roku 1892. Vybudovať ho dal kočiš grófy Ilony Barkóczyovej – Július (Gyula) Harajda za peniaze, ktoré získal počas svojho pobytu v Amerike. Postavený bol z nepálenej tehly (tzv. valky) a pôvodne ho zastrešovala došková slamená krytina. Prvou známou stavenou úpravou prešiel dom ľudový po druhej svetovej vojne (50. roky 20. stor.), kedy bola pôvodná slamená krytina nahradená novou plechovou, z pozinkovaného plechu so stojatou drážkou strihaného do pásov a do objektu bola zavedená elektrina. Druhú väčšiu stavebnú úpravu domu ľudového datujeme do 80. rokov 20. storočia, kedy bol posledný (zadný, JZ) priestor objektu, pôvodne slúžiaci ako chliev, prebudovaný na kúpeľňu so sociálnym zariadením. Súčasťou obnovy bolo osadenie novej okennej a dvernej výplne v predmetnej časti objektu, polozenie betónovej podlahy, vrátane novej dlažby, vybudovanie sekundárnych priečok, omietnutie a vybielenie celého priestoru, vrátane stropu, vybudovanie nového krovu a zastrešenie zadnej (JZ) časti objektu azbestocementovou krytinou (štvorcové šablóny). Z uvedeného obdobia pochádzajú pravdepodobne aj stavené úpravy, týkajúce sa rozšírenia okenného otvoru v druhej miestnosti v smere JZ – SV, osadenie novej okennej výplne, vybudovanie dverného otvoru medzi prvou a druhou miestnosťou v smere JZ – SV, vybudovanie betónových podláh v druhej a tretej miestnosti v smere JZ – SV a osadenie linolea v celom interiéri objektu. Na konci 80. rokov 20. storočia, v roku 1989, bol objekt plynofikovaný. Na začiatku 21. storočia bola prvá miestnosť domu ľudového v smere SV – JZ spevnené pomocou oceľových tiahel.

Sypanec s pivnicou bol postavený pravdepodobne v tom istom období ako dom ľudový, t.j. na konci 19. storočia. Na rozdiel od domu ľudového bol vybudovaný zo zmiešaného muriva – pálenej tehly, nepálenej tehly a kameňa a pôvodne ho zastrešovala došková slamená krytina. Prvou známou stavenou úpravou prešiel sypanec s pivnicou po druhej svetovej vojne (50. roky 20. stor.), kedy bola pôvodná slamená krytina nahradená novou plechovou, z pozinkovaného plechu so stojatou drážkou strihaného do pásov. V 80. rokoch 20. storočia bola ku sypancu zo zadnej (JZ) strany pribudovaná prístavba obdĺžnikového pôdorysu krytá plytkou pultovou strechou s plechovou krytinou. Ako stavený materiál prístavby bol použitý kváder.

Etapizácia stavebno-historického vývoja domu ľudového a sypanca s pivnicou

- **1892** výstavba domu ľudového a sypanca s pivnicou,
- **50. roky 20. stor.** výmena slamenej krytiny za plechovú, zavedenie ELI do domu ľudového,
- **80. roky 20. stor.** prestavba chlievu na WC a sociálne zariadenie, nový krov a krytina nad bývalým chlievom, nové dverné a okenné výplne, nová betónová podlaha, novodobá prístavba ku sypancu s pivnicou
- **1989** plynofikácia domu ľudového,
- **začiatok 21. stor.** statické zabezpečenie prvej miestnosti domu ľudového v smere SV – JZ pomocou oceľových tiahel.

Stavebno-historická charakteristika:

Navrhovaná objektová skladba počíta s dvoma pamiatkovými objektmi – domom ľudový a sypancom s pivnicou.

Dom ľudový predstavuje jednopodlažný, nepodpivničený, pozdĺžne jednotraktový, pôvodne 4, v súčasnosti 6-priestorový objekt s pôdorysom kosodĺžníka, ktorý zastrešuje

valbová strecha. Objekt je hlavnou (uličnou) fasádou orientovaný na SV. Základ objektu je vybudovaný z lomového kameňa, obvodové múry a pôvodné priečky z nepálenej tehly (tzv. vaľky), vstavané novodobé priečky z pálenej tehly. Podlaha je betónová, resp. hlinená, pokrytá linoleom, resp. novodobou dlažbou, stropy sú drevené trámové, resp. ploché omietané. Objekt je zastrešený valbovou strechou s historickým krovom.

Sypanec s pivnicou predstavuje jednopodlažný jednotraktový, pôvodne 1-priestorový, v súčasnosti 2-priestorový podpivničený objekt obdĺžnikového pôdorysu, ktorý v historickej časti sypanca zastrešuje valbová strecha, v časti novodobej prístavby a schodiska sprístupňujúceho pivnicu pultové strechy. Objekt je hlavnou (uličnou) fasádou orientovaný na SV. Základ historickej časti sypanca je vybudovaný z lomového kameňa, jeho obvodové múry ako aj murivá schodiskovej chodby sprístupňujúcej pivnicu z plných pálených a nepálených (tzv. vaľky) tehál, obvodové múry novodobej prístavby z kvádrov, steny pivnice z lomového kameňa a plnej pálenej tehly a valená klenba pivnice z plnej pálenej tehly. Podlaha je v historickej časti sypanca pôvodná drevená dosková (tzv. dile), v pivnici hlinená (udusaná hlina), v novodobej prístavbe betónová a v podkroví hlinená s prímiesou slamy. Pivnica a schodisková chodba sprístupňujúca pivnicu sú zaklenuté valenou klenbou, strop novodobej prístavby tvorí konštrukcia pultovej strechy, historická časť sypanca je zastropená dreveným trámovým stropom s jednoduchým dreveným záklopom.

5. STAV VECI:

Stavebno-technický stav domu ľudového je narušený (3), stavebno-technický stav sypanca s pivnicou je vyhovujúci (2), potrebná je ich komplexná obnova.

6. SÚČASNÉ VYUŽITIE:

- Dom ľudový – bez využitia, plánované zriadenie múzea vystáhovalectva do USA,
- Sypanec s pivnicou – bez využitia.

7. ODŮVODNENIE NÁVRHU:

Špecifikácia pamiatkových hodnôt:

Dom ľudový a sypanec s pivnicou sú nositeľmi viacerých pamiatkových hodnôt – architektonickej, historickej, technickej a umelecko-remeselnej. Predmetom ochrany sa stáva celá navrhovaná vec – budova domu ľudového a budova sypanca s pivnicou, všetky ich hodnoty (hmotnej a nehmotnej povahy), ktorých zachovanie je predpokladom na zápis a tým zároveň aj plnením stanoveného cieľa, totiž záchranu kultúrneho dedičstva pre budúce generácie. Chránená je aj zachovaná pôvodná dispozícia objektov, ich pôvodné vertikálne a horizontálne konštrukcie, omietky, všetky jestvujúce architektonické a umelecko-remeselné prvky interiéru a exteriéru, a tiež všetky prípadné pamiatkovo hodnotné nálezy na povrchoch, v hmote objektu a pod úrovňou terénu.

Architektonická hodnota

Architektonická hodnota objektov spočíva v ich zachovanej pôvodnej pôdorysnej dispozícii, v hmotovej skladbe, v architektonickom členení fasád a v dochovaných autentických (pôvodných) stavebných konštrukciách z obdobia svojho vzniku – murovaných (obvodové múry, priečky, klenby) a drevených (trámové stropy, krovy).

Historická hodnota

Z (kultúrno)historického hľadiska predstavujú budovy domu ľudového a sypanca s pivnicou predovšetkým dokument historického vývoja ľudovej architektúry a stavitelstva v zaniknutej obci Ťahyňa. Vo vzťahu ku domu ľudovému súčasne platí, že v danej obci ide o prvá objekt, ktorý bol postavený za peniaze vysťahovalcov z tohto sídla do Severnej Ameriky (postavený v r. 1892). Historická hodnota objektov spočíva tiež v tom, že v súčasnosti ide posledný dom ľudový vybudovaný z nepálenej tehly a posledný sypanec v Pavlovciach nad Uhom.

Technická hodnota

Technická hodnota objektov spočíva v ich technických riešeniach – pôvodných krovoch a pôvodných komínových telesách.

Umelecko-remeselná hodnota

Umelecko-remeselná hodnota objektov spočíva v ich zachovaných pôvodných dverných a okenných výplniach (vrátane obložkových zárubní, vnútorných a vonkajších parapetných dosák, kľučiek, štítkov, zámkov, závesov, pántov, obrtlíkov, olív, pololív).

Evidované HNKP:

- nenachádzajú sa.

Neevidované HNKP:

- nenachádzajú sa.

Technické riešenia:

- komínové telesá (dom ľudový).

Archeológia:

Súčasťou predmetu pamiatkovej ochrany v rozsahu navrhovanej objektovej skladby Dom ľudový a sypanec s pivnicou v Pavlovciach nad Uhom-Ťahyni a ich bezprostredného okolia sú aj archeologické nálezy – hnutelné i nehnuteľné, resp. kultúrne vrstvy zachované pod povrchom terénu.

Zeleň:

Areál domu ľudového a sypanca s pivnicou má charakter vidieckeho dvora, bez dochovanej historickej porastovej štruktúry. Plošnú porastovú štruktúru tvorí udržiavaný trávnik, z priestorovej porastovej štruktúry sa v areáli vyskytuje cca 40-ročný smrek (severne od domu ľudového), cca 60-ročná lipa (východne od domu ľudového), cca 30-ročný orech (JV od domu ľudového) a náletové kroviny (JZ od domu ľudového a sypanca s pivnicou). Parcela, na ktorej sú dom ľudový a sypanec s pivnicou situované, je v SV časti oplotená novodobým plotom z kovových dielcov s pletivom ukotvených v betónovom základe, zvyšná časť areálu je oplotená pletivom.

Zhodnotenie významu:

Budova domu ľudového je dodnes takmer intaktne zachovanou stavbou, disponujúcou výraznými pamiatkovými hodnotami (architektonická, historická, umelecko-remeselná, technická) a množstvom hodnotných architektonických, umelecko-remeselných a

technických prvkov a detailov. Výnimočnosť objektu spočíva aj v tom, že ide o prvý objekt v bývalej obci Ťahyňa (postavený v r. 1892), ktorý bol postavený za peniaze ťahyňských vystáhovalcov do Severnej Ameriky.

Budova sypanca s pivnicou je dodnes intaktne zachovanou stavbou (s výnimkou novodobej prístavby), disponujúcou výraznými pamiatkovými hodnotami (architektonická, historická, umelecko-remeselná, technická) a množstvom hodnotných architektonických, umelecko-remeselných a technických prvkov a detailov. Výnimočnosť objektu spočíva aj v tom, že ide o posledný objekt svojho druhu v obci.

8. NÁVRH OPATRENÍ:

Komplexná obnova (vrátane úpravy bezprostredného okolia a oplotenia) a priebežná údržba navrhovaných pamiatkových objektov – domu ľudového a sypanca s pivnicou v zmysle zákona 49/2002 Z.z. o ochrane pamiatkového fondu.

V rámci komplexnej obnovy sú nevyhnutné nasledujúce stavebné úpravy:

- statické zabezpečenie domu ľudového,
- odvlhčenie domu ľudového,
- odstránenie betónových podláh, linolea a novodobej keramickej dlažby v interiéri domu ľudového a ich nahradenie novou podlahou, typickou pre ľudové domy (dusaná hlina, resp. drevená dosková podlaha – tzv. „dile“),
- vypratanie podkrovia domu ľudového a pivnice,
- obnova interiérových a exteriérových omietok (hlinené omietky) domu ľudového (vrátane štukovej výzdoby SV a JV fasády) a sypanca s pivnicou,
- obnova interiérových a exteriérových náterov stien (vápenný náter) domu ľudového a sypanca s pivnicou,
- obnova stropu v miestnosti bývalého chlievu (kuchyňa, špajza, soc. zariadenia) domu ľudového – drevený strop omietaný na rákos hlinenou omietkou,
- odstránenie betónového odkvapového chodníka v okolí domu ľudového a jeho nahradenie novým kamenným ukladaným do suchého lôžka (eventuálne odkvapovým systémom),
- repasovanie historických okenných, dverných výplní a obložkových zárubní domu ľudového a sypanca s pivnicou,
- odstránenie azbestocementovej krytiny z JZ časti strechy domu ľudového a jej nahradenie novou plechovou z falcovaného plechu so stojatou drážkou,
- obnova okenných otvorov JV fasády tretej miestnosti domu ľudového v smere SV – JZ,
- oprava komínových telies domu ľudového,
- oprava hlinenej podlahy v podkroví domu ľudového,
- výmena pílenných hambáلكov krovu domu ľudového za kresané, z dubového dreva,
- výmena poškodených častí dreveného záklopu domu ľudového,
- nová ELI a vykurovanie v dome ľudovom,
- odstránenie novodobej prístavby ku sypancu s pivnicou.

9. PRAMENE A LITERATÚRA:

GÜNTHEROVÁ, Alžbeta (ed.). *Súpis pamiatok na Slovensku. Zväzok druhý, K – P*. Bratislava : Obzor, 1968, s. 457.

KROPILÁK, Miroslav (ed.). *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku II. (K – R)*. Bratislava : Veda, 1977, s. 376-377.

MAJTÁN, Milan. *Názvy obcí Slovenskej republiky (Vývin v rokoch 1773 – 1997)*. [online]. [cit. 2020-09-07]. Dostupné na internete: <<https://slovník.juls.savba.sk/?w=Pavlovce+nad+Uhom&s=exact&c=Ka38&cs=&d=obce#>>.

ULIČNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Užskej župy*. Prešov : FF UPJŠ v Prešove, 1995, s. 229-230. ISBN 80-88722-11-X.

10.FOTODOKUMENTÁCIA:

- Digitálne foto: Ing. arch. Pavol Hriň, Krajský pamiatkový úrad Košice, 09/2020
Číslo CD PÚ SR Bratislava: **DF 341**/Okres Michalovce/Pavlovce nad Uhom-
Ťahyňa/Dom ľudový a sypanec s pivnicou/2020 09 03/01 názov fotografie.jpg

01 Identifikačná fotografia – pohľad na dom ľudový a sypanec s pivnicou zo SV

02 Identifikačná fotografia – pohľad na dom ľudový a sypanec s pivnicou z JZ

03 Identifikačná fotografia – východný pohľad na (bočnú, dvorovú) JV fasádu domu ľudového

04 Identifikačná fotografia – severný pohľad na hlavnú (uličnú, SV) fasádu sypanca s pivnicou

11.MENO A PRIEZVISKO SPRACOVATEĽA: Ing. arch. Pavol Hriň, KPÚ Košice

Terén: 09/2020

Dátum spracovania: 09/2020

Pečiatka:

12.PRÍLOHOVÁ ČASŤ:

- Výrez z ortofotomapy obce Ťahyňa z r. 1950
- Výrez z leteckej mapy miestnej časti Ťahyňa z roku 2019
- Výrez z aktuálnej katastrálnej mapy miestnej časti Ťahyňa zo septembra 2020
- Identifikačné fotografie domu ľudového a sypanca zo septembra 2020

Fotodokumentácia aktuálneho stavu:

01 Identifikačná fotografia – pohľad na dom ľudový a sypanec s pivnicou zo SV

02 Identifikačná fotografia – pohľad na dom ľudový a sypanec s pivnicou z JZ

03 Identifikačná fotografia – východný pohľad na bočnú (dvorovú) JV fasádu domu ľudového

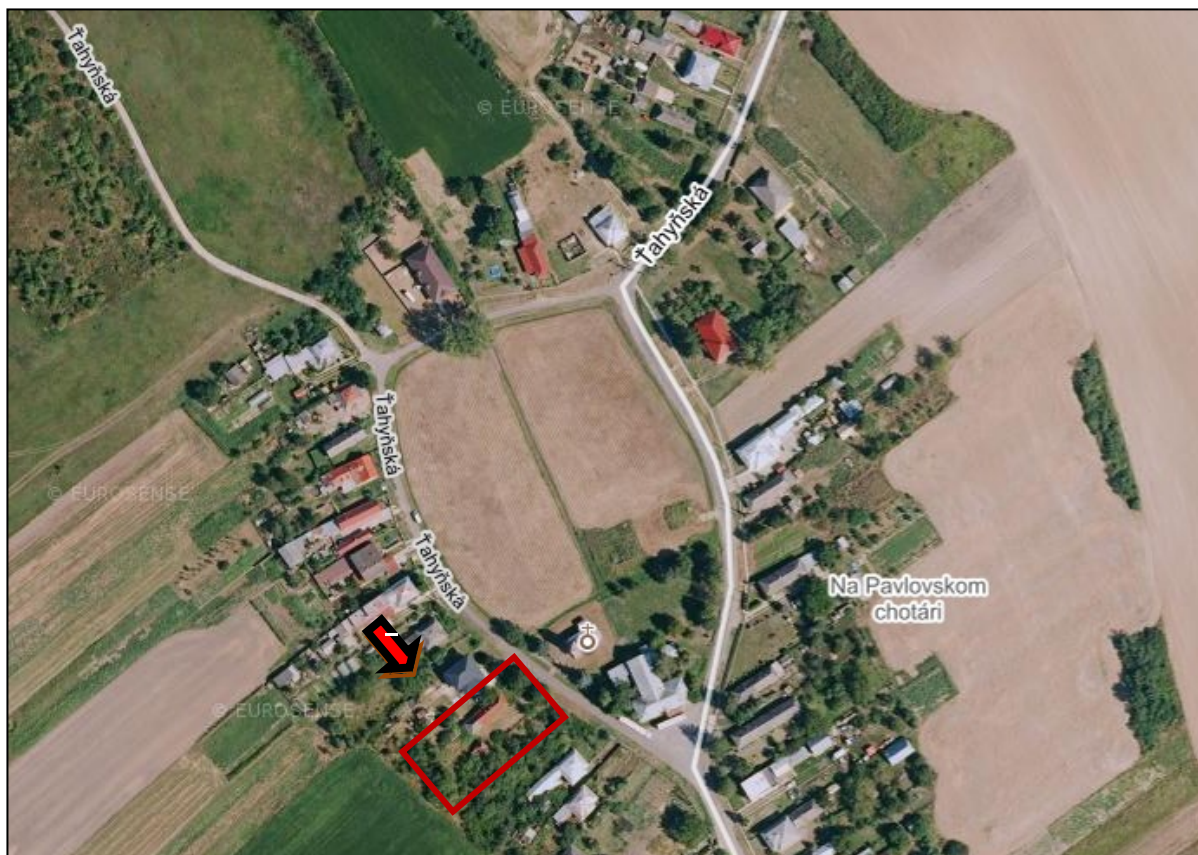

04 Identifikačná fotografia – severný pohľad na hlavnú (SV) fasádu sypanca s pivnicou

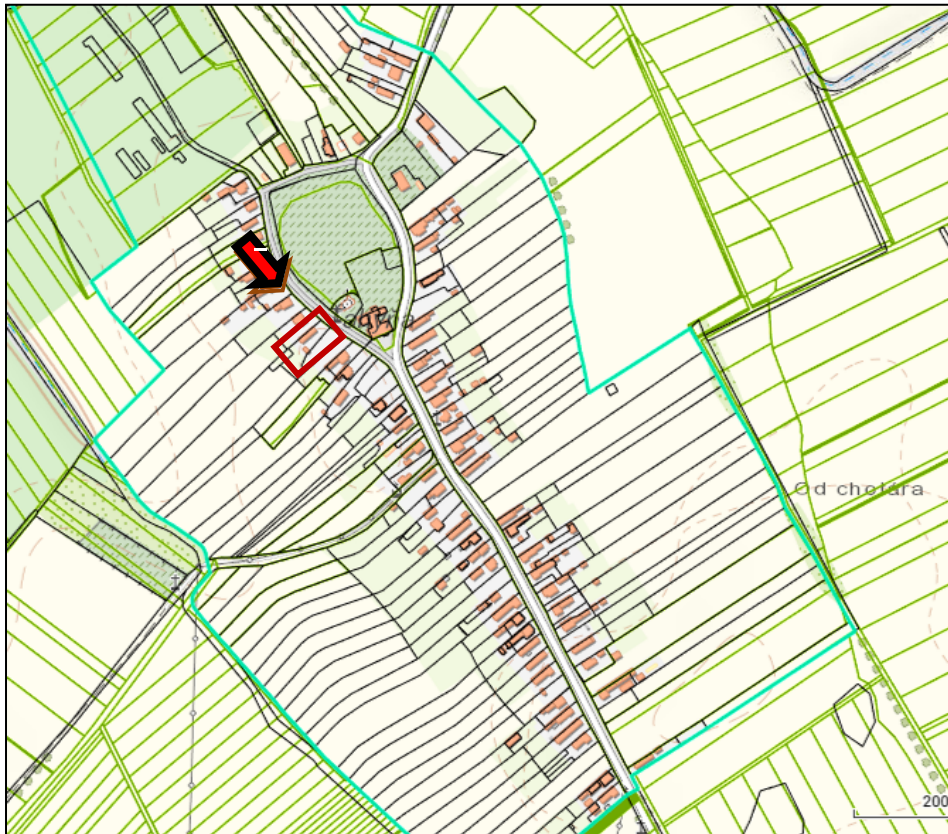
Kartografické prílohy:

Budova domu ľudového a sypanca s pivnicou na ortofotomape obce Ťahyňa z r. 1950
(Zdroj: <https://mapy.tuzvo.sk/HOFM/>; repro: P. Hriň)

Budova domu ľudového a sypanca s pivnicou na mape obce Pavlovce nad Uhom – Ťahyňa
z r. 2019
(Zdroj: <https://sk.mapy.cz/>, repro: P. Hriň)

Budova domu ľudového a sypanca s pivnicou na aktuálnej katastrálnej mape obce Pavlovce nad Uhom – Ťahyňa (september 2020)

(Zdroj: <https://zbqis.skgeodesy.sk/mkzbqis/sk/kataster>; repro: P. Hriň)

Budova domu ľudového a sypanca s pivnicou na aktuálnej katastrálnej mape obce Pavlovce nad Uhom – Ťahyňa (september 2020)

(Zdroj: <https://zbqis.skgeodesy.sk/mkzbqis/sk/kataster>; repro: P. Hriň)